

*До спеціалізованої вченої ради ДФ
26.007.098
у Національній академії внутрішніх справ,
МВС України*

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
доктора юридичних наук, професора Кваші Оксани Олександрівни
на дисертацію Пономаренко Оксани Василівни
на тему «Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо
службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Конституція України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини проголошено головним обов'язком держави. Розбудова в Україні громадянського суспільства актуалізує в діяльності державного апарату завдання щодо створення та реалізації надійного механізму гарантування та захисту прав, свобод, законних інтересів людини й громадянина. У реалізації цього завдання провідну роль відіграють органи державної влади, місцевого самоврядування та громадські об'єднання з охорони громадського порядку й державного кордону. Їхня діяльність спрямована на попередження порушень правових приписів, цивілізоване розв'язання конфліктів, зміцнення правопорядку.

Ефективна, здійснювана відповідно до сучасних вимог діяльність органів влади, місцевого самоврядування та громадських об'єднань є гарантією дотримання прав й інтересів громадян, успішного виконання завдань, що стоять перед суспільством. Наділяючи своїх представників широкими повноваженнями, держава, з одного боку, висуває до них високі вимоги, у необхідних випадках застосовуючи й суворішу відповідальність, зокрема кримінальну, з іншого боку, забезпечує своїх представників посиленою охороною, щоб вони могли безперешкодно, без будь-якого стороннього впливу

виконувати свої функції та під час прийняття рішень бути впевненими в безпеці власного життя, здоров'я, майнових прав, а також у безпеці життя, здоров'я, інших прав та інтересів своїх близьких.

Удосконалення професійної діяльності службових осіб і громадської (суспільно корисної) діяльності інших – це реальні кроки з гарантування дотримання прав і свобод людини, зміцнення позицій України як правової держави, що передбачає вжиття різнобічних заходів. Для цього держава встановлює підвищену відповідальність для осіб, які перешкоджають нормальній діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування тощо. Одним з пріоритетних заходів є вдосконалення кримінально-правового захисту їхньої службової та громадської (суспільно корисної) діяльності.

Попри наявність встановленої кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, кількість таких кримінальних правопорушень не зменшується. Зокрема, за 2013 рік зареєстровано 17 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 350 КК України; за 2014-й. – 27; за 2015-й – 28; за 2016-й – 36; за 2017-й – 47; за 2018-й – 33; за 2019-й – 33; за 2020-й – 39, за десять місяців 2021-го року – 27. Імовірно, що з початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну кількість таких кримінальних правопорушень значно збільшилася, що негативно позначається на здійсненні державної влади на місцях.

Нинішня складна ситуація в Україні потребує негайного реагування на проблеми, що постали, однією з яких є належна кримінально-правова охорона життя, здоров'я службових осіб в громадян у зв'язку з виконанням ними службової чи громадської (суспільно корисної) діяльності. Кримінально-правову охорону зазначених суспільних відносин забезпечують, крім іншого, ефективними заборонними нормами кримінального закону, зокрема ст. 350 КК України, яка нині потребує змін.

Зазначене зумовлює актуальність здійснення доктринального дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо

службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, що надало можливість сформулювати науково обгрунтовані концептуальні положення і рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності кримінального законодавства України та практики його застосування. Актуальність теми належно обгрунтована дисертанткою у вступній частині репрезентованої праці. Обрана тема цілком відповідає проблематиці дисертації на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Дисертацію виконано відповідно до положень законів України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII; «Про Антимонопольний комітет України» від 26 листопада 1993 року № 3659-XII; «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 березня 2011 року № 3166-VI; «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 року № 794-VII; «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII; «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI; Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, ратифікованої Законом України від 21 листопада 2002 року № 228-IV; Концепції реформування кримінальної юстиції України (Указ Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008); Плану заходів щодо реалізації цієї Концепції (розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 року № 1153-р); Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на 2015–2019 роки (наказ МВС України від 16 березня 2015 року № 275); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки, схвалених рішенням Вченої ради академії від 26 грудня 2017 року (протокол № 28).

Ступінь обгрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність.

Ознайомлення з дисертацією дає підстави стверджувати, що робота містить основні необхідні компоненти: методологію дослідження, ґрунтовний аналіз більшості попередніх наукових напрацювань, вивчення іноземного досвіду, а також належну апробацію результатів дослідження.

Сформовано оптимальний комплекс методів, необхідних і достатніх для наукового дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. Зокрема, було використано *діалектичний метод* – під час вивчення питання кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, шляхом дослідження загальних положень доктрини кримінального права в їх єдності та діалектичному розвитку (усі розділи); *історико-правовий* – під час дослідження генези кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, а також виокремлення конкретних проміжків часу – періодів її розвитку (підрозділ 1.2); *системно-структурного аналізу* – під час вивчення об'єктивних і суб'єктивних ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, їх взаємозв'язок і взаємообумовленість (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 3.2); *догматичний (логіко-юридичний)* – під час аналізу побудови норм, які передбачені в ст. 350 КК України, на предмет дотримання правил юридичної техніки їх конструювання (усі розділи); *статистичний* – під час аналізу статистичних даних Офісу Генерального прокурора та Єдиного державного реєстру судових рішень (розділи 2, 3); *моделювання* – для формулювання пропозицій щодо змін і доповнень до КК України в частині кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (усі розділи); *порівняльно-правовий* – під час вивчення кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, за законодавством України й інших держав шляхом порівняння зазначених норм (підрозділ 1.3); *соціологічний* – для вивчення думки респондентів з приводу запропонованих змін і доповнень до КК України, зокрема норм, що передбачають кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, шляхом анкетування окремих працівників слідчих підрозділів

Національної поліції України (розділи 2, 3); *кібернетичний* – під час пошуку, опрацювання та аналізу статистичної інформації на вебпорталах, що має важливе значення для здійснюваного дослідження, а також створення графіків, гістограм, діаграм, таблиць, схем тощо (усі розділи); *індукції* – для формулювання висновків у розділах і дисертаційного дослідження загалом, а також під час вивчення відповідної судової практики (усі розділи); *дедукції* – для виокремлення критеріїв диференціації кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, шляхом застосування правила співвідношення загального та часткового (підрозділ 1.3, розділи 2, 3); *аналізу* – під час розроблення авторських наукових позицій, тлумачення понять, що стосуються предмета й тематики нашого дослідження (усі розділи); *синтезу* – під час дослідження ознак кримінального правопорушення, а також кваліфікації погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 3.1).

Об'єктивність і достовірність висновків засвідчує й ґрунтовна емпірична база, яку становлять результати анкетування 480 працівників слідчих підрозділів Національної поліції у м. Києві та 11 областях України стосовно питань кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; узагальнені результати вивчення 67 вироків судів у провадженнях про кримінальні правопорушення, передбачені ст. 350 КК України, за період 2014–2021 років; статистичні дані Генеральної прокуратури України та Офісу Генерального прокурора щодо кількості розпочатих кримінальних проваджень за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, за 2014–2021 роки.

Можна також дійти висновку, що під час роботи над дисертацією О. В. Пономаренко опрацювала значний масив літератури не лише з кримінального права, а й з теорії права, конституційного, міжнародного, адміністративного, цивільного, кримінально-процесуального права та інших

галузей права.

У тексті дисертації присутня широка наукова дискусія, аналіз різноманітних кримінально-правових ідей та поглядів вітчизняних та зарубіжних вчених щодо кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено в 11 наукових публікаціях, серед яких три статті – у наукових фахових виданнях України, одна – в зарубіжному науковому періодичному виданні, сім тез доповідей, які оприлюднено на: VIII міжвузівській науково-теоретичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права» (Київ, 16.11.2017); засіданні міжвузівського науково-практичного круглого столу «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (Київ, 22.03.2019); Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Application of English language in the teaching of criminal legal disciplines» (5.06.2019); X Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права» (Київ, 22.11.2019); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» (Київ, 12.12.2019); засіданні міжвузівського науково-практичного круглого столу «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (Київ, 28.05.2020); XI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права» (Київ, 20.11.2020).

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми загалом, окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, не розроблені в науці, тож перспективні для дослідження.

Зазначене засвідчує достатній рівень обізнаності дисертантки з досліджуваних питань, що забезпечує належний рівень аргументованості

сформульованих висновків за темою дослідження «Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок».

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за змістом розглянутих питань дисертація є однією з перших в Україні монографічних праць, яку присвячено прикладному дослідженню кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. Конкретний внесок дисертанта полягає в розробленні теоретичних і практичних положень, які відповідають усім вимогам наукової новизни, формулюванні нових концептуальних пропозицій та рекомендацій з удосконалення ст. 350 КК України.

Потребує схвалення пропозиція доповнити ч. 2 ст. 350 КК України положеннями про вчинення діянь у вигляді завдання удару, мордування та інших насильницьких дій, а також незаконного позбавлення волі.

Цілком поділяємо позицію авторки, що з метою запобігання вчиненню насильства щодо службових осіб з приводу їхньої діяльності, пов'язаної з перевітками юридичних осіб, необхідно доповнити п. 5 ч. 1 ст. 96-3 КК України вказівкою на ст. 350 КК України.

Аргументованими видаються сформульовані авторкою поняття «представник влади», яке слід трактувати як службова особа, яка працює в органі державної влади або є самостійною державною посадовою особою і за характером своїх повноважень має право віддавати вказівки та ставити вимоги, що є обов'язковими для не підпорядкованих по службі осіб та поняття «представник місцевого самоврядування», яке потлумачено як особа, яка входить до органу місцевого самоврядування та за характером повноважень може віддавати вказівки й ставити вимоги, обов'язкові для виконання не підпорядкованими по службі особами.

Заслуговує на увагу твердження, згідно з яким доцільно вважати нотаріуса (як державного, так і приватного) службовою особою за ознакою

обіймання посади, пов'язаної з виконанням адміністративно-господарських обов'язків при здійсненні функцій податкового агента, а державного нотаріуса – також якщо він виконує організаційно-розпорядчі обов'язки (є завідувачем і очолює нотаріальну контору, керуючи підпорядкованими йому працівниками).

Висновки і пропозиції теоретичного та практичного спрямування є достатньо переконливими. Авторка належно орієнтується в сучасних проблемах теорії та практики кримінального права. Усі зазначені наукові положення дисертаційного дослідження містять елементи новизни і, без сумніву, є внеском у кримінально-правову науку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації теоретичні положення, що становлять її новизну, висновки, пропозиції мають прикладний характер, використовуються та можуть бути використані в: 1) законотворчій сфері – для вдосконалення положень законодавства, розроблення (опрацювання) законопроектів про внесення змін і доповнень до чинного КК України щодо кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; 2) практичній діяльності – для правильної реалізації кримінального законодавства України в частині кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; підготовки висновків до проектів підзаконних нормативно-правових актів; 3) освітньому процесі та науково-дослідній діяльності.

Зміст і структура дисертації. Зміст дисертації має достатньо високий теоретичний та науково-методологічний рівень виконання поставлених завдань. Теоретичний підхід надав можливість авторці аргументовано визначити власну позицію щодо низки питань у межах предмета дослідження. Безумовною перевагою роботи є логічність і послідовність викладення матеріалу.

Робота містить анотації українською та англійською мовами, вступ, три розділи, що мають сім підрозділів, висновки, список використаних джерел і

додатки. Структуру дисертації слід визнати досить продуманою і логічною – нею охоплені всі ключові проблемні питання досліджуваної теми, положення роботи внутрішньо пов'язані між собою, висновки закономірно підсумовують попередній матеріал з розглянутих питань.

У вступі визначено мету дослідження – системне розроблення питань кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, а також формування на цій основі пропозицій з удосконалення законодавства та доктринальних положень кримінального права, спрямованих на підвищення ефективності правозастосовної діяльності в цій сфері.

Відповідно до окресленої мети було визначено такі задачі: 1) вивчити сучасний стан наукової розробки кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, обґрунтувати систему методів дослідження; 2) дослідити виникнення та розвиток кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок за національним законодавством; 3) узагальнити зарубіжну практику кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; 4) висвітлити в контексті сучасних досягнень теорії національного кримінального права зміст родового, видового й безпосереднього об'єктів досліджуваного складу кримінального правопорушення; 5) розглянути теоретичні положення особливостей виявів об'єктивної сторони погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; 6) проаналізувати ознаки суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України; 7) з'ясувати особливості суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України; 8) виокремити й дослідити питання відмежування та кваліфікації досліджуваного кримінального правопорушення; 9) оцінити сучасний стан призначення покарання за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок;

10) сформулювати й обґрунтувати конкретні пропозиції щодо необхідних змін і доповнень до змісту диспозиції кримінально-правової норми, передбаченої ст. 350 КК України.

Дисертантка на належному науковому рівні аналізує теоретичний і нормативно-правовий матеріал, формулює обґрунтовані висновки, застосовує різні методи наукового пізнання, веде коректну наукову дискусію.

Проаналізувавши дисертацію О. В. Пономаренко, можна стверджувати, що здійснене нею дослідження є науковою працею, у якій авторка реалізувала поставлені завдання, досягнувши мети дослідження.

Оцінювання оформлення дисертації. Дисертацію оформлено згідно з вимогами Міністерства освіти і науки України.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Загалом позитивно оцінюючи рецензовану працю, зауважимо про деякі суперечності, дискусійні положення, які, на наш погляд, потребують або додаткової аргументації, або спеціальних роз'яснень під час захисту дисертації, зокрема:

1. У вступній частині дисертаційного дослідження авторка як новизну в категорії «вперше» зазначає: «ураховуючи суспільну небезпечність кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 350 КК України, аргументовано необхідність посилення кримінальної відповідальності за це діяння, на підставі чого сформульовано пропозиції щодо змінення санкції». У підрозділі 3.2 дисертації «Покарання за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» О. В. Пономаренко конкретизує санкцію ч. 1 ст. 350 КК України в такій редакції: «карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк». Водночас вона одразу зауважує, що «таку редакцію зазначеної норми обстоював і С. В. Антонов», Тобто положення щодо посилення кримінальної відповідальності за погрозу щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, уже було запропоновано іншим ученим. У такому разі не може йтися про новизну зазначеної наукової позиції, а тим паче

розміщення її в категорії «вперше».

2. У підрозділі 2.1 дисертації «Об'єктивні ознаки погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» авторка стверджує, що «визначальним для встановлення ознак службової особи є наявність повноважень представляти орган державної влади (державну владу) чи орган місцевого самоврядування, діяти від їх імені та віддавати вказівки і ставній вимоги, обов'язкові до виконання особами, які не підпорядковані їй по службі». Аналогічну позицію вона викладає у вступі в категорії «удосконалено». Однак слід зауважити, що службовою є не лише особа, яка працює в органах державної влади (службова особа публічного права), а й та, яка виконує організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції в юридичних особах приватного права. Отже, на нашу думку, твердження О. В. Пономаренко щодо ознак службової особи є неповним, що потребує доопрацювання та уточнення.

3. У підрозділі 3.1 дисертації «Кваліфікація погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» авторка здійснює дослідження питань, які стосуються відмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, від інших суміжних кримінальних правопорушень. Крім того, у вступі вона зазначає, що «удосконалено положення щодо ознак відмежування від інших кримінальних правопорушень погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок». Однак авторка не повідомила, що саме вдосконалила, які нові ознаки виокремила, за якими доцільно відмежовувати суміжні кримінальні правопорушення за тематикою дослідження тощо.

4. У підрозділі 1.3 дисертації «Кримінальне законодавство зарубіжних держав про відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» авторка здійснила компаративістське дослідження та виокремила певні аспекти, які притаманні нормам КК інших держав, однак яких немає в національному кримінальному законодавстві в частині кримінальної відповідальності за досліджуване діяння.

Попри це, авторка не зазначила, чи були виокремлені певні положення в законодавстві інших держав, які доцільно імплементувати в українське. А якщо й були, то які саме?! Тому результати порівняльно-правового дослідження не були враховані О. В. Пономаренко під час конструювання моделі нової редакції ст. 350 КК України.

Наведені судження стосуються дискусійних питань або не цілком чітких формулювань і не можуть вплинути на загальну позитивну оцінку дисертації.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення. Дисертація Пономаренко Оксани Василівни «Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» є завершеною кваліфікаційною працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретну наукову проблему, яка має істотне значення для кримінального права, на підставі чого сформульовано змістовні пропозиції з удосконалення деяких положень КК України та практики їх застосування.

Зміст дисертації відповідає заявленій дисертанткою науковій спеціальності (081 – «Право»), робота пройшла належну апробацію.

Оформлення дисертації загалом відповідає встановленим МОН України вимогам. Дисертація є кваліфікованою, завершеною працею, у якій не виявлено порушень академічної доброчесності. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично й літературно грамотною мовою.

Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2019 року № 283); пункту 10 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167 (зі змінами від 21 жовтня 2020 року № 979, від 9

Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2019 року № 283); пункту 10 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167 (зі змінами від 21 жовтня 2020 року № 979, від 9 червня 2021 року № 608); вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40.

Авторка дисертації Пономаренко Оксана Василівна на основі публічного захисту заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Офіційний опонент

Вчений секретар,

**в.о. завідувача відділу проблем кримінального права,
кримінології та судустрою Інституту
держави і права ім. В. М. Корецького НАН України**
**доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України**

Оксана КВАША

